

KRONIKA

CHRONICLE

LOOKING AT THE WORLD HISTORY OF PLANNING: 18TH INTERNATIONAL PLANNING HISTORY
SOCIETY CONFERENCE
YOKOHAMA, JAPAN, 15–19 JULY 2018

Looking at the World History of Planning was announced as the overall theme of the 18th conference organized by the International Planning History Society (IPHS), which took place in July 2018 in Yokohama, Japan. A close connection becomes visible between the conference slogan and *The Routledge Handbook of Planning History* (2018), edited by Carola Hein. Many IPHS council members having contributed to the publication, both the conference and the book apparently reflect the society's idea to overcome national borders and to involve scholars from other world regions to contribute to a global approach in planning history.

The time and place of the biennial conference in Yokohama appear to mark the prelude of two jubilees in Japanese planning history: The *Japan-US Treaty of Amity and Commerce* was signed 160 years ago (1858), which resulted in the Opening of the Port of Yokohama a year later (1859). Furthermore, planning historians celebrate the centenary of Japan's first *City Planning Act* (also known as the *Old Act* of 1919) this year. The first event not only affected the urban development of the former fishing village but also constituted a milestone in the country's rapid modern urbanization process. Being forced to give up the Tokugawa Shogunate's policy of national seclusion that had endured for more than 220 years, the remote Yokohama village was favoured over vibrant Kanagawa City to host foreign settlements as well as international trading and thus also became the major gateway for western influence. Shortly after Emperor Meiji moved his seat to Edo and renamed it Tokyo in 1868, the first Japanese railway lines were built, in 1872, to connect the newly installed capital with the growing harbour city Yokohama. Recovering twice – after the great Kantō earthquake in 1923 and the air raid at the end of the Second World War – Yokohama is today the second largest Japanese city by population and part of the Greater Tokyo Area, the most populous metropolitan area in the world. Hence the Yokohama Port Opening Memorial Hall, the main conference venue, was the perfect place to discuss and reflect upon the global impact of planning history.

The start of the conference coincided with the *Yokohama Sparkling Twilight Festival*, with a ship parade, fireworks and young locals all around the harbour area wearing traditional kimonos or yukatas. Strolling around between Yokohama Park, Yamashita Park, the Osanbashi Pier and Chinatown gave a first impression of the city's urban development. The classical nineteenth-century grid of the Kannai district, which grew around the central axis of Nihon-ōdōri Avenue, is still visible in the present-day street pattern and allows easy orientation within the urban quarter. Even the subtle difference between the rigid and rectangular plots of the former Japanese residential zone and the rather laxly laid-out grid of the area where foreign residents could settle – Chinatown following its own checkerboard system – can still be experienced today.

The *IPHS 2018 Yokohama Conference* lasted for five days. Three days were scheduled for conference papers, with up to ten parallel panels in nine sessions. All together 68 panels were organized, eleven of them co-sponsored by the Global Urban History Project (GUHP). Furthermore, seven roundtable discussions broadened the discourse. More than 330 participants presented papers, approximately half of them coming from the East Asian region. Mirroring the multidisciplinary approach of the area of study, the professional background of the conference attendees included town planning, architecture, urban design, urban and regional planning, environmental planning, civil engineering, urban engineering, landscape architecture, art and design, history, art history, architectural history and theory, urbanism, built environment, human geography, cultural studies, social studies, heritage studies, economics and management, human life science, disaster science and urban safety engineering. Accordingly, the range of panels was quite broad, some also following subthemes connected to the venue, as in the case of *Cities, Modernity and City Planning in East Asia* or *Harbour Cities and their Planning Histories*. The introduction of local and national Japanese planning history can thus be seen as a second emphasis of the conference: Several panels and keynote speeches,

exhibitions, the evening programme and various excursions provided a pleasant interaction between the local setting and the international visitors.

The first conference day was reserved for the IPHS council meeting and the pre-symposium *Re-evaluating the City from Life and Cultural Perspectives*, which was mainly addressed to local residents. Furthermore, two complementary exhibitions, which introduced Yokohama's planning history to both professional and lay visitors, opened their doors. The exhibition of sketches *From Architectural Ethnography to Planning* displayed the work of the architects Kon Wajiro (1888–1973) and Nishiyama Uzō (1911–1994), while the panel exhibition *Planning and Heritage: Yokohama's Urban Planning History and its Legacy*, organized by Yokohama Heritage in collaboration with the IPHS conference, dealt with the city's urban planning history and its legacy.

On the Monday morning, conference conveyor Naoto Nakajima (University of Tokyo) led the opening session in the festive setting of the Yokohama Port Opening Memorial Hall. In the first two keynote speeches Nobuharu Suzuki (Yokohama City University) introduced the “History of Yokohama and its planning” and Fukuo Akimoto (Prof. em., Kyushu University) discussed the conference's main theme by linking national characteristics with a global perspective: “Connections and Identities of Planning History of Japan: Looking into World History of Planning”. Later in the afternoon international scholars gave the first presentations. Finally, the conference reception at the Yokohama Creative City Center concluded this eventful day.

Besides three further paper sessions, the third day was designated for the “Planning Perspectives” editorial meeting and a book talk, which gave conference attendees the chance to present their newest research outcomes. Since interest in the latest planning history publications was quite high, more than twenty books were introduced in three parallel sessions. A discussion arose especially around those written in languages other than English, since these books and their topics often stay less known within the Anglophone discourse.

In the afternoon Yukio Nishimura (Kobe Design University) held the third keynote speech on the “Socio-cultural Background of City Form in Japan”. Four optional evening tours were offered to introduce, on site, Yokohama's recent urban development projects in regard to both the important role of the city in the country's planning history as the first port of call and its recent waterfront development.

After the last three paper sessions, the late afternoon and evening of the fourth conference day were reserved for the closing ceremony. Dirk Schubert (Emeritus, HafenCity University Hamburg) held the Gordon E. Cherry memorial lecture on “Cities and Plans”, which marked the final activity of his IPHS presidency. The council and all participants honoured him with a ceremonial farewell and welcomed Christine Garnaut (University of South Australia) as the new IPHS president as well as Carola Hein (TU Delft) as vice-president. Interestingly, this is not the first time in IPHS history that the society has been led by two chairwomen: Laura Kolbe was supported by Eugénie Birch as vice-president during her IPHS presidency of 2006–2010, before handing over the mandate to Birch.

During the awards ceremony not only the most outstanding Anglophone papers and books on planning history published in the last two years were honoured; this IPHS conference two special distinctions were granted for the first time: Since *The Routledge Handbook of Planning History* (2017) was edited and written by members of the IPHS council (and the award committee), it didn't compete for the IPHS book prize, but was awarded the *Special Book Prize* for its “outstanding quality and pioneering survey” (Dirk Schubert). But the highlight of the ceremony was the conferment of the inaugural *Sir Peter Hall Award for Lifetime Achievement in Planning History* to Shun-ichi Watanabe (Emeritus, Tokyo University of Science). In their nomination, Michael Hebbert, Carola Hein and Fukuo Akimoto honoured Watanabe for having “made an outstanding scholarly contribution to establish the field of planning history in Japan, foster its development within South East Asia and globally, and convey its relevance to contemporary planning challenges”.

The conference organizers even chose the venue of the conference dinner to have a link to Yokohama's urban history. Close to the piers, the Hotel New Grand was opened in 1872, only a decade after the port opening, as one of the first hotels in Japan (back then called

Yokohama Grand Hotel). The festive setting of long buffets and cocktail tables underlined the communicative, friendly and open atmosphere which could be experienced throughout the whole conference and which allowed lively discussions between many different researchers. The amazing traditional Japanese drum performance made a vibrant and lasting impression after three days of intensive scholarly exchange.

On the last day of the conference, three excursions were organized to visit some built planning heritage around Yokohama and Tokyo. One could choose between exploring the new town development in the Yokohama suburban area, visiting two refurbished historic urban neighbourhoods in Tokyo, and finding out more about the Olympic legacy and Imperial Gardens in the capital. Even though the humid summer heat and the journey in a commuter train during rush hour were both physically challenging, the tours guided by local experts offered impressive insights into the host region and a great opportunity for informal interaction with other attendees and the organizing committee.

It was a great experience to meet various international scholars and to recognize similarities between the urban development and planning history in different world regions. After all, the conference theme not only provoked reflections upon the global factors and impacts of planning history, but also to re-think Eurocentric or western views on this topic.

Helene Bihlmaier, M. Sc.
Bauhaus-University Weimar, Germany
Susanna Weddige, M. A.
Blekinge Institute of Technology, Sweden

STREDOEURÓPSKE SÚVISLOSTI NÁRODNOSTNÉHO VÝVOJA NA ZAČIATKU 21. STOROČIA
[CENTRAL-EUROPEAN CONTEXTS OF NATIONALITY RELATIONS DEVELOPMENT AT THE BEGINNING
OF 21ST CENTURY]
KOŠICE, 15. NOVEMBER 2018

Dňa 15. novembra sa v historickej aule rektorátu Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach uskutočnila konferencia *Stredoeurópske súvislosti národnostného vývoja na začiatku 21. storočia*.¹ Organizátormi podujatia boli Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Katedra histórie FF UPJŠ a Katedra politológie FF UPJŠ. Konferenciu otvoril vedúci projektu Štefan Šutaj, ktorý privítal účastníkov. Hneď na začiatok oznámil smutnú správu o úmrtí historičky Anny Jurovej, ktorá sa venovala rómskej problematike a požiadal prítomných o minútu ticha. Následne predstavil projekt a jeho ciele a informoval o organizačných pokynoch konferencie.

Prvý blok konferencie *Národnostná politika ako predmet vedeckého výskumu – výsledky komparatívneho výskumu národnostnej problematiky* otvoril Jozef Výrost z CSPV SAV, Spoločenskovedného ústavu v Košiciach s príspevkom *Kto má mať kompetenciu v záležitostiach kultúry menšín v optike ich príslušníkov? Porovnanie odpovedí respondentov z rokov 2004 a 2017*. Uviedol, že v zmysle Rámcového dohovoru o ochrane národnostných menšín je jeho plnenie monitorované každých päť rokov, pričom doposiaľ Slovensko absolvovalo štyri cykly monitorovania. Na základe monitorovacích správ možno vyvodiť, že ochrana národnostných menšín, ich práv a slobôd spadá do oblasti medzinárodnej spolupráce. Zodpovednosť za tento stav nesie štát, ktorý má prostredníctvom vlády realizovať opatrenia a odporúčania a informovať Radu Európy a ostatné štáty o plnení Rámcového dohovoru. V závere uviedol, že pozitívne možno hodnotiť – z hľadiska spôsobu uplatňovania princípov Rámcového dohovoru v rezolúciách Rady Európy – zvyšujúci sa akcent, respondentmi pripisovaný auto-regulatívnym

1 Konferencia je súčasťou riešenia projektu APVV-15-0475 Tendencie vývoja etnických vzťahov na Slovensku (komparatívny výskum národnostnej problematiky v rokoch 2004 – 2020) – (TESS2). Konferencia sa uskutočnila v rámci podujatia Týždeň vedy a techniky na Slovensku 2018.

mechanizmom uplatňovaným jednak prostredníctvom samosprávnych orgánov regiónov, ako aj orgánov minorít.

Michal Kentoš z CSPV SAV, Spoločenskovedného ústavu v Košiciach sa venoval téme *Vývoja vzťahov národnostných menšín na území SR (2004 – 2017)*. V rámci interetnických vzťahov hovoril o etnických paradoxoch, vzťahoch minorít k majorite a minorít medzi sebou, etnickej hrozbe, predsudkoch voči etnikám či interetnických vzťahoch v kontexte iných javov. V rámci výskumu prezentoval účastníkov výskumu a uplatnené metódy a následne prezentoval výsledky výskumu v rámci grafov, ktoré sa týkali hodnotenia vzťahov v rámci etník a vzťahov minorít k majorite a opačne.

Tretí príspevok *Posuny a súvislosti vo vnímaní etnickej identity a etnicity medzi rokmi 2004 a 2017* predniesol Juraj Martonyik z CSPV SAV, Spoločenskovedného ústavu v Košiciach. Na úvod charakterizoval pojem etnická identita a jej komponenty. Následne uviedol konkrétne položky v rámci dotazníka, a to hrdosť na vlastnú národnosť, subjektívne vnímanú príslušnosť k etnicite, autostereotyp ohľadom vlastnej skupiny a mieru angažovanosti. Na grafoch k jednotlivým položkám poukázal pri všetkých národnostiach na rozdiely medzi prvým kolom dotazníka v roku 2004 a druhým kolom v roku 2017. V závere zhrnul výsledky výskumu, že etnická identita je relatívne stabilná v čase a rozdiely sa nachádzajú na úrovni jednotlivých komponentov a že prevláda pozitívne vnímanie etnickej identity.

S príspevkom *Postavenie materinského jazyka v systéme hodnôt vybraných národností v rokoch 2004 – 2017* vystúpila Mária Durkovská z CSPV SAV, Spoločenskovedného ústavu v Košiciach. Porovnávala postavenie materinského jazyka v rokoch 2004 a 2017 v systéme hodnôt u respondentov slovenskej, maďarskej, rómskej a rusínskej národnosti na základe výsledkov získaných prostredníctvom aplikovaného dotazníka. Kritériami výberu výskumnej vzorky boli pohlavie, vek, vzdelanie a verejná deklarácia príslušnosti k menšine. V dotazníku obsahovala metodika sedem hodnôt, ktoré možno zaradiť do troch oblastí: personálne hodnoty (zamestnanie, vzdelanie, rodina), etnické hodnoty (materinský jazyk, národnosť, vierovyznanie) a sociálne hodnoty (sloboda). Na základe výskumu zhodnotila, že u všetkých národností sa v rokoch 2004 a 2017 preukázal pozitívny vzťah medzi hrdosťou na svoju národnosť a hodnotou materinský jazyk. Poslednou referujúcou v bloku bola Lucia Heldáková z CSPV SAV, Spoločenskovedného ústavu v Košiciach, ktorá rozprávala o *Reflexii vnímania kompetencií rozhodovania v oblasti národnostnej kultúry v rokoch 2005 – 2017 na základe dotazníkového výskumu*. Nasledovala bohatá diskusia.

V druhom bloku s názvom *Spoločenské a humanitné vedy a výskum národnostných vzťahov v strednej Európe I (historické, politologické, právne, etnologické, psychologické, sociologické, filozofické a pedagogické aspekty menšinovej problematiky)* odzneli celkovo tri príspevky. Ján Gábor z Ministerstva zahraničných vecí SR sa pred konferenciou ospravedlnil a z pracovných dôvodov sa jej nezúčastnil. Branislav Šprocha z Prognostického ústavu CSPV SAV v Bratislave vystúpil s príspevkom *Pokračujúca transformácia rodinného a reprodukčného správania národnostných menšín na Slovensku na začiatku 21. storočia*. Vychádzal z údajov zo sčítania ľudu, domov a bytov v rokoch 1991 a 2011, pričom sa zamerával na slovenskú, maďarskú, rómsku a rusínsku národnosť.

Po obednej prestávke vystúpila Klara Kohoutová z CSPV SAV, Spoločenskovedného ústavu SAV v Košiciach s príspevkom *Vliv sociodemografických faktorů na vnímání míst paměti ve veřejném prostoru*. Posledný príspevok *Describing feelings between frustration and hope. Potential of anthropological minority research in Slovakia* predniesla Yuko Kambara-Yamane z University of Kitakyushu v Japonsku. Vo svojom výskume sa zamerala na Košice, ktoré porovnávala s predošlým výskumom zameraným na Dunajskú Stredú a Komárno. Je problematické zhodnotiť vzťah Slovákov a maďarského etnika. Rozdielne výsledky boli na južnom Slovensku, Slováci, ktorí predstavujú majoritu, hodnotia vzťahy s iným etnikom ako dobré. Etnografické štúdie popisujú interetnické vzťahy ako dobré, no zaznamenávajú aj problémy a konflikty, ktoré však nevznikajú kvôli etnickým rozdielom. V závere príspevku zhodnotila, že výskum v problematike minorít či interetnických vzťahov je heterogénnou oblasťou.

Po diskusii nasledoval posledný tretí blok s názvom *Spoločenské a humanitné vedy a výskum národnostných vzťahov v strednej Európe II*. Zlatica Sáposová z CSPV SAV, Spoločenskovedného

ústavu v Košiciach priblížila *Používanie maďarského jazyka a maďarská menšina v Košiciach*. Prezentovala výsledky prieskumu zameraného na komunikačné správanie maďarskej menšiny v Košiciach na základe vybraných otázok dotazníka. Materinský jazyk má dôležitú rolu pri odovzdávaní kultúry ďalším generáciám a je nevyhnutný pri tvorbe identity. Na záver uviedla, že komunita maďarskej národnosti v Košiciach žije v bilingválnom prostredí, je otvorená inojazyčnej kultúre, no snaží sa zachovať svoju identitu a jazyk. Boris Michalík a Jaroslav Čukan z Katedry manažmentu kultúry a turizmu, Filozofickej fakulty UKF v Nitre priblížili *Kontexty zmien identity a kultúry dolnozemsých Slovákov*. V príspevku chceli poukázať na niekoľko súvislostí minoritnej kultúry, vplyvu globalizačných zmien na identitu príslušníkov menšinových spoločností nielen na Dolnej zemi. Dolnú zem charakterizovali ako územie južne od hranice Slovenska, teda Maďarsko, Srbsko, Rumunsko a Chorvátsko.

Silvia Letavajová z Katedry etnológie a mimoeurópskych štúdií FF UCM v Trnave vystúpila s príspevkom *Nové etnické a náboženské minority na Slovensku*. Posledným prednášajúcim bol Petr Bednařík z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v Prahe s referátom *Obraz historie a současnosti národnostních menšin v českých médiích na začátku 21. století*. Nasledovala diskusia, po ktorej sa Štefan Šutaj poďakoval prednášajúcim za ich príspevky a pozval všetkých prítomných na občerstvenie.

Konferencia určite naplnila očakávania členov projektu, ktorí mohli prezentovať doterajšie výsledky výskumu. Výsledkom konferencie bude dvojjazyčný zborník, ktorý vyjde samostatne v slovenskom a v anglickom jazyku.

Mgr. Barbara Kacerová
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

SEMINAR ON HOLOCAUST STUDIES FOR SLOVAK EDUCATORS JERUZALEM, 9. – 16. DECEMBER 2018

V závere roku 2018 sa v Jeruzaleme uskutočnil vzdelávací seminár, určený pedagógom zo Slovenska. Organizátormi boli Izraelská pamäťová inštitúcia Jad Vashem, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a občianske združenie Edah o. z. Cieľom seminára bolo predstaviť najnovšie formy vyučovania a vzdelávania o holokauste spôsobom, ktorý účastníkom seminára prinesie nové poznatky a metodické postupy v pedagogickom procese.

Seminár otvorili svojimi príhovormi J. E. Peter Hulényi, veľvyslanec Slovenskej republiky v štáte Izrael a Richelle Budd Caplan, riaditeľka Európskeho oddelenia Jad Vašem, ktorí vyjadřili obojstrannú radosť z možnosti vzdelávania slovenských učiteľov na pôde inštitúcie Jad Vašem v Jeruzaleme.

Po úvodných príhovoroch a následnej diskusii nasledoval pracovný program, ktorý tvorila teoretická a praktická časť. Prvý deň bol venovaný téme predvojnového života židovskej populácie. Problematike holokaustu a genocíd sa v prednáške *Holokaust a genocídy* venovala lektorka Hailey Sharon Dilman a Noam Gittin pokračovala predstavením vzdelávacieho modelu Jad vašem o predvojnovom živote Židov prostredníctvom workshopu: *Ulica v Poľsku*. Workshop je určený pre študentov od 15 rokov a vyššie. Učítelia si mohli názorne vyskúšať prípravu a priebeh workshopu, ktorý sa sústreďuje na konkrétne postavy a ich životné osudy pred druhou svetovou vojnou a v závere sa venuje aj osudom počas vojny prípadne po jej skončení. Učítelia tak mali možnosť stotožniť sa s konkrétnymi postavami a na ich príklade vnímať dopady rasových zákonov, ako aj dôsledkov nacistickej hrôzovlády. Noam Gittin využila príležitosť, aby predstavila workshop ako hotový produkt pre učiteľov, ktorí ho môžu prevziať a priamo využiť pri vzdelávaní svojich študentov na slovenských školách.

V druhej polovici dňa sa pedagógovia pod vedením Jany Marcus, skúsenej lektorky Jad Vašem, zúčastnili prehliadky historickej expozície múzea, ktorá je tvorená interaktívnym spôsobom a predstavuje tragédiu holokaustu metódou Jad Vašem od predvojnového života Židov cez samotnú tragédiu, jej priebeh až po súčasnú úlohu inštitúcie, ktorá sa komplexne tejto

problematike venuje od svojho založenia v roku 1953, keď izraelský parlament Kneset prijal zákon o jej zriadení. Prehliadka historickej expozície bola zakončená diskusiou o obsahu a forme prezentácie vo výstavných priestoroch.

Druhý deň seminára sa zameriaval na židovské identity, antisemitizmus a nacistickú politiku. V úvodnej prednáške Daniel Rozenga *Židovské identity* predstavil pestrosť židovských identít, ktoré sa stáročiami sformovali vo svete. Poznanie vzájomných odlišností v židovstve je jedným z predpokladov, ako predchádzať stereotypom zaužívaným v majoritnej spoločnosti. Na prednášku vhodne nadviazala prehliadka výstavy fotografií, ktoré sa zachovali z rodinných albumov obetí, ich vrahov a oficiálnej tlače. Výstava niesla veľavravný názov: *Záblesky spomienok*, keďže tí, ktorých sa týkali už nedostali možnosť vypovedať ich príbeh. Zostali len fotografie a kontext ich vzniku. Aj pri ich prezentácii bola zachovaná postupnosť od predvojnového života cez holokaust až po záver druhej svetovej vojny a nový začiatok. Prehliadka potom pokračovala do rozľahlého areálu Jad Vašem návštevou Údolia komunit a synagógou, kde sa účastníci mohli zoznámiť s náboženským rámcom judaizmu.

Popoludňajší program pokračoval workshopom o každodennom živote v getách, ktorý viedol Yiftach Meiri z Jad Vašem. Náročný celodenný program bol zakončený vo večerných hodinách prehliadkou Izraelského múzea v Jeruzaleme. Dané múzeum vystavuje a spravuje vzácne artefakty z dejín židovského národa a národov Blízkeho východu od praveku až po súčasnosť.

Ďalší deň bol venovaný téme „Konečné riešenie“ – výučba o voľbe. Úvodnú prednášku na tému: *Kto dal rozkaz? Evolúcia „konečného riešenia“* predniesol Dr. Daniel Uziel, ktorý poukázal na postupný vývoj v nacistickom myslení smerujúci k rozhodnutiu vyvraždiť židovskú populáciu. Na túto prednášku nadväzoval workshop o možnosti voľby, pred ktorou stál alebo aj dnes môže stáť jednotlivec. Anna Stocker, ktorá ho viedla, využila pri jeho spracovaní udalosti prvého transportu nemeckých Židov z Düsseldorfu do Rigy.

Po obednejšej prestávke účastníci seminára obdržali od Jad Vašem vzdelávací materiál, ktorý môžu využiť vo vzdelávacom procese na svojich školách. Následne seminár pokračoval workshopom na tému: *Ako čeliť súčasnému antisemitizmu*. Dr. Noa Mkatton predstavila súčasné formy antisemitizmu a možnosti ich eliminácie. Záverečnou prednáškou doc. Petra Borzu na tému: *Katolícka cirkev a holokaust na Slovensku* sa účastníci venovali stavu reflexie holokaustu na Slovensku aj v kontexte narastajúceho extrémizmu v spoločnosti.

Vo štvrtok sa účastníci znova zišli v priestoroch Medzinárodnej školy pre štúdium holokaustu v Jad Vašem a venovali sa téme: *Vplyv perzekúcie na jednotlivca*. Dopoludnie vyplnili prezentácie vybraných učiteľov o tom, ako vyučujú o holokauste. Súčasťou prezentácií bola odborná diskusia spojená s ocenením inovatívnych prístupov, ako aj usmerneniami pre ich zdokonaľenie v prospech vzdelávacieho procesu. Súčasťou dňa bola aj moderovaná diskusia s prežívším Naftali Fürstom, ktorý pochádza zo Slovenska a bol jednou z obetí nacistického protizidovského snaženia. Osobný rozhovor s ním umocnil autentickejšiu preberanú tému a znova účastníkov viedol do reality dôsledkov nacistickej ideológie. Rozhovor moderoval Dr. Martin Korčok, vedúci Múzea holokaustu v Seredi. Naftali Fürst bol jedným z väzňov koncentračného tábora v Seredi, kde sa dnes nachádza výnimočné múzeum.

Popoludňajší program pokračoval prednáškou *Perzekúcie Nežidov počas 2. svetovej vojny*, ktorú viedol Yossi Gilad. Pozornosť účastníkov zameriaval na nacistami marginalizované skupiny obyvateľstva, ktoré znášali spoločný osud s prenasledovaným židovským obyvateľstvom. Téma holokaustu tak nadobudla širší kontext a prednášajúci poukázal na tragické dôsledky ideológie nadradujúcej príslušníkov jednej rasy nad tých ostatných. Náročný pracovný deň ukončila spoločná diskusia a vyhodnotenie pracovnej časti seminára v priestoroch Jad Vašem.

Trvanie seminára bolo ohraničené na osem dní, z toho dva dni boli vyhradené na cestu zo Slovenska do Izraela a späť. Štyri dni vyplňala intenzívna práca v priestoroch Jad Vašem a dva dni organizátori vyhradili aj pre poznávanie histórie a kultúry Izraela. Bol tomu tak aj z praktického hľadiska, pretože v piatok popoludní začína v Izraeli *sabat* a s tým je spojený pracovný pokoj až do soboty večera. Preto pre účastníkov organizátori pripravili komentovanú prehliadku starého mesta Jeruzalem a výlet na Masadu v Judskej púšti.

Plnohodnotne strávený čas v Izraeli pod gesciou najvýznamnejšej pamätavej inštitúcie Jad Vašem bol pre pedagógov zo Slovenska cennou skúsenosťou pre ich vzdelávaciu činnosť, ale aj

osobný život. Prístup organizátorov a lektorov, ako aj vedenia Jad Vašem v Jeruzaleme bol profesionálny a v mnohom inšpirujúci. V rámci seminára sa pedagógovia zoznámili s novými poznatkami o holokauste a metódach jeho výučby, ktoré môžu využiť vo svojej pedagogickej praxi. Absolvovanie seminára prispelo k skvalitneniu pedagogických zručností a prehĺbeniu komplexného poznania nielen problematiky holokaustu, ale aj židovskej kultúry a štátu Izrael.

doc. ThDr. Peter Borza, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

UNITY V4 – INTERNATIONAL WORKSHOPS KRAKOV, 1. – 3. MÁJ 2019

V dňoch 1. – 3. mája 2019 sa v poľskom Krakove uskutočnili workshopy pre študentov a doktorandov z krajín Vyšehradskej skupiny, o ktorých organizáciu sa postarala Katedra krajiny a kultúrneho dedičstva na Fakulte histórie a kultúrneho dedičstva Pápežskej univerzity Jána Pavla II. v Krakove (Katedra Krajobrazu i Dziedzictwa Kulturowego, Wydział Historii i Dziedzictwa Kulturowego, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie). Okrem organizátorskej univerzity sa akcie zúčastnili aj pozvané univerzity z ostatných krajín V4, konkrétne Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Univerzita Karlova v Prahe a Gál Ferenc Főiskola v Szegede. Slovenskú výpravu z Katedry histórie Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach pod vedením doc. ThDr. Petra Borza, PhD. tvorili traja študenti dennej formy doktorandského štúdia a traja študenti II. stupňa vysokoškolského štúdia. Cieľom trojdňovej akcie bolo navzájom spoznať krajiny Vyšehradskej skupiny a ako vyplýva už z názvu grantu – *Semiologiczny, historyczny i kulturowy aspekt tożsamości narodowej na przykładzie krajów Grupy Wyszehradzkiej. Próba znalezienia jedności w różnorodności* – nájsť jednotu v rozmanitosti, keďže krajiny V4 sa na jednej strane od seba odlišujú, na strane druhej ich mnoho spája.

Akcia bola oficiálne otvorená 1. mája o 9:00 úvodným slovom dr hab. Lucyny Rotter, po ktorom sa prešlo k tzv. integračnému workshopu, ktorého cieľom bolo zábavnou formou sa navzájom spoznať a snať aj uvoľniť formálnu atmosféru. Nasledovala prezentácia krajín Vyšehradskej skupiny, počas ktorej mali všetci účastníci vyhradený čas na prezentáciu svojej krajiny. Je nutné zdôrazniť, že každá skupina sa svojej úlohy zhostila ináč, čo tiež prispelo k atmosfére „rozmanitosti“. Hostovská krajina predstavila Poľsko najmä za pomoci krátkych videí o kľúčových historických udalostiach, naši južní susedia stavili na opis multikultúrnych miest v Maďarsku, Česi dali dôraz najmä na svoje architektonické pamiatky, zatiaľ čo slovenská skupina zostavila rebríček desiatich vecí, ktoré by mal o Slovensku každý vedieť. Jednotlivé skupiny priniesli aj predmety typické pre ten-ktorý národ, samozrejme nemohla chýbať ani ochutnávka tradičných pokrmov. Po krátkej prestávke prebiehal kurz tancovania skladajúci sa z dvoch častí. V prvej polovici bolo predstavených niekoľko rôznych tancov (ale nechýbal napr. ani historický šerm) pôvodom z 19. a začiatku 20. storočia, v druhej časti sa zúčastnení mohli vybrané tance pod vedením odborníkov naučiť. Išlo síce o archaické tance, avšak práve vďaka tomu pôsobili originálne a zaujímavé. Nasledovala prestávka na obed, po ktorej prišiel na rad trojhodinový workshop o vzájomnom vnímaní krajín Vyšehradskej skupiny spojený s prácou na projektovom logu. Každá skupina mala k dispozícii rôzne pomôcky pre tvorbu plagátov, na ktorých mala zachytiť ostatné tri krajiny. Zámerom workshopu bolo nájsť prieniky medzi štyrmi zúčastnenými krajinami, ktoré mal grafický odborník následne spracovať do podoby projektového loga. Súčasne s tvorbou plagátov prebiehalo aj fotografovanie účastníkov akcie. Na tomto mieste je nutné poznamenať, že takmer celý program prvých dvoch dní bol natáčaný pre budúce použitie v rámci propagácie projektu.

Druhý deň sa niesol v znamení exkurzií. Začal sa o 9:00 niekoľkohodinovou prehliadkou Novej Huty – mestského obvodu Krakova a priemyselného centra mesta, vybudovaného na prelome 40. a 50. rokov 20. storočia. Dopravu účastníkov zabezpečoval historický autobus *Jelcz 272* (hovorovo nazývaný *Uhorka*), pričom cestu medzi dvoma zastávkami mohli vždy tri osoby

absolvovať vozidlom *Trabant 601*. Prehliadka bola poňatá originálne, v štýle socialistického režimu. Nezabudlo sa na žiaden dôležitý bod spájajúci sa s Novou Hutou – hlavné námestie, metalurgický závod, kostol Pánovej archy, či sovietsky tank *IS-2* vystavený na jednej z novohutských ulíc. Jednou zo zastávok bol aj byt zariadený v štýle socializmu, vďaka čomu si najmä mladší účastníci prehliadky mohli predstaviť, ako sa žilo v Poľsku a iných krajinách východného bloku pred niekoľkými desaťročiami. Súčasťou prehliadky bolo aj natáčanie scénok pre propagačné účely. Exkurzia sa zakončila v popoludňajších hodinách spoločným obedom. Po prestávke nasledovala ďalšia prehliadka, tentokrát v centre Krakova, v priestoroch múzea Sukiennice pod historickou tržnicou. Návštevníci mali na výber výklad v dvoch jazykoch (poľsky a anglicky), samotná prehliadka sa v rozsahu necelých dvoch hodín pokúsila o chronologický prehľad dejín Krakova. Dobrý zážitok priniesli návštevníkom najmä skúsení sprievodcovia, ktorí mali počas svojho výkladu k dispozícii množstvo interaktívnych pomôcok a historických predmetov. Podzemné priestory moderne zariadenému múzeu taktiež pridávajú na nevšednosti. Druhý deň bol zakončený vo večerných hodinách spoločnou večerou všetkých účastníkov akcie v reštaurácii v centre mesta.

Tretí, záverečný deň sa začal sumarizáciou prác na projektovom logu, kde bolo zúčastneným predstavených niekoľko rôznych návrhov grafického dizajnéra, založených na ich predchádzajúcich prácach. Po spoločnom zvolení najlepšieho návrhu a krátkej prestávke bola na programe posledná prehliadka – jazda turistickým autobusom okolo vybraných krakovských pamiatok. O 12:45 nasledoval záverečný bod programu, krátky súhrn trojdňovej akcie, v ktorom neboli opomenuté hlavné prínosy, ktoré workshopy priniesli ako organizátorom, tak všetkým účastníkom. Išlo najmä o lepšie spoznanie ostatných krajín Vyšehradskej skupiny, ľudí, ktorí tieto krajiny reprezentovali, a ako bolo i hlavným cieľom workshopov, objavenie jednoty v rozmanitosti.

Mgr. Peter Pavonič
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

STAROSTLIVOSŤ O OSIRELÉ A SOCIÁLNE ODKÁZANÉ DETI V UHORSKU/SLOVENSKU V OBDOBÍ
MODERNIZÁCIE
[CARE OF ORPHANED AND SOCIALLY DEPRIVED CHILDREN IN THE TIME OF MODERNIZATION (MID
18TH CENTURY – MID 20TH CENTURY)]
BRATISLAVA, 22. – 23. MÁJ 2019

Deti aj v súčasnosti patria k najzraniteľnejším členom našej spoločnosti. Vyžadujú si mimoriadnu pozornosť a starostlivosť, aby z nich vyrástli sebestační, šikovní ľudia, ktorí si vedia poradiť s rozmanitými životnými situáciami. Osobitnú skupinu medzi nimi tvoria siroty, resp. polosiroty a deti z chudobných rodín. Vývojom starostlivosti o túto spoločenskú kategóriu sa zaoberala konferencia pod názvom *Starostlivosť o osirelé a sociálne odkázané deti v Uhorsku / Slovensku v období modernizácie*, ktorú v dňoch 22. – 23. mája 2019 zorganizovali Historický ústav SAV a Slovenská historická spoločnosť pri SAV v priestoroch na Klemensovej ulici v Bratislave. Úvodným príhovorom otvoril podujatie v mene vedenia Historického ústavu SAV Peter Šoltés.

Ako prvá vystúpila Diana Duchoňová z Historického ústavu SAV, ktorá sústredila pozornosť na siroty v aristokratických rodinách, pričom si všimla, od čoho záviseli osudy šľachtických sirôt. Hlavnými determinantmi boli predovšetkým vek (určujúci spôsobilosť na jednotlivé právne úkony) a takisto pohlavie. Najväčšie boje boli o poručníctvo dievčat, pretože poručník mohol rozhodovať o ženíchovi, čo mu umožňovalo získavať výhodné spojenectvá (reflektované záujmy poručníka). Podľa uhorského Tripartita existovali tri typy poručníctva: zákonné, nariadené a testamentárne. Za negatíva sirotského stavu označila citovú stratu, stratené detstvo a majetkovú stratu a uviedla príklady snáh o získanie sirotského majetku, napr. prostredníctvom spochybnenia legitimacy dieťaťa.

Nadviazal na ňu Michal Duchoň z Archívu mesta Bratislavy, ktorý presunul pozornosť do mestského prostredia. Zamerl sa na participáciu mesta na starostlivosti o majetok sirôt v 16. – 18. storočí, pričom tému ilustroval početnými príkladmi z prostredia Bratislavy. Mesto zabezpečovalo napr. vzdelanie takýchto detí, dávalo ich na výchovu do rodín. Aktívne vstupovalo do sirotskej agendy, a to zabezpečením majetku siroty a jeho spísaním. Mestom ustanovení poručníci museli viesť účtovné knihy, ktoré predkladali na revíziu magistrátu. Po roku 1690 do tohto procesu zasahovala i uhorská dvorská komora. Mesto sledovalo okrem majetkových pomerov sirôt aj ich osobnostný rozvoj, dôležitým faktorom bolo pre deti sociálne zázemie – postavenie rodičov v rámci mestských elít, resp. cechov.

Ivona Kollárová z Historického ústavu SAV vystúpila s príspevkom Kauza Gombos. Pozadie a problémy verejnej správy sirotského majetku. Na úvod priblížila fungovanie sirotského úradu v Bratislave. V roku 1753 vznikla sirotská komisia, ktorá mala viesť evidenciu sirôt, vykonávať správu ich majetku, sústrediť na rôznych miestach uložený sirotský majetok. Ozrejmila jej štruktúru (20 členov) a predstavila osobu Michala Gombosa, ktorý osem rokov zastával funkcie so zodpovednosťou za vedenie sirotského úradu (a ďalšie funkcie v bratislavskom magistráte). Počas tohto obdobia vznikol dlh viac ako 18 000 zlatých. Opísala priebeh vyšetrovania a procesu proti Jozefovi Fináčyzmu v 80. rokoch 18. storočia pre defraudáciu sirotských peňazí. M. Gombos nikdy neakceptoval svoju vinu v tomto prípade. Kauza defraudácie ho stála pozíciu v zastávanom úrade a mal zaplatiť 1/3 deficitu. Opätovne žiadal o prešetrorenie prípadu, nakoniec bol pri svojej obhajobe úspešný a zbavený obvinenia. Na druhej strane sa nezabavil úplne splácania dlhu, bol vyhlásený za súkromného dlžníka pokladne. Obhajoval sa tým, že sirotský úrad nesledoval pre výkon iných povinností.

Ďalšia zástupkyňa Historického ústavu SAV a hlavná organizátorka podujatia Ingrid Kušníráková sledovala ústavnú starostlivosť o osirelé deti v uhorskom prostredí v 18. storočí. Jej cieľom bolo analyzovať snahu štátnej moci vybudovať v 70. rokoch 18. storočia z niekoľkých individuálne založených sirotincov štátny systém, čo v konečnom dôsledku nebolo dosiahnuté. Princípmi ústavnej starostlivosti boli náboženská a mravná výchova detí, výchova k práci, ich stavovsky podmienené zaopatrenie i vzdelávanie. Počiatky ústavnej starostlivosti môžeme v Uhorsku sledovať od polovice 18. storočia (sirotince v Kőszegu, Tomášikove, Soproni). Vysvetlila príčiny, pre ktoré sa angažovali Mária Terézia a František Esterházy v prípade založenia sirotinca v Tomášikove. Tejto inštitúcii a jej dejinám venovala pomerne široký priestor. Porovnávala situáciu za vlády Jozefa II., ktorý uprednostňoval pestúnsku starostlivosť.

Ivana Červenková zo Slovenského národného archívu v populudňajšom bloku opísala pomery v tejto oblasti na cisárskych panstvách Holíč a Šaštín, kde fungovali sirotské úrady vedené spočiatku osobitnými vedúcimi, neskôr panskými pokladníkmi. Hľadala odpovede na otázky, kto sa mohol stať poručníkom, ako fungovala správa sirotských peňazí (pôžičky, prenájom nehnuteľností), za akých podmienok prichádzalo k ich vyplateniu (žiadosti zo strany poručníkov i sirôt). Vysvetlila i spôsob vedenia účtovnej evidencie sirotských úradov a zmeny, ktorými prešla.

Plynule na ňu nadviazal svojím príspevkom Marián Liščák z Kysuckého múzea v Čadci, ktorý sa zamerl na sirotské záležitosti vo svetle archívnych dokumentov panstiev Strečno a Teplička z prvej polovice 19. storočia. Agenda spadala do kompetencie fíškálov, záležitosti správy majetkov viedli panskí pokladníci. Pre panstvo bolo prvoradým zabezpečenie kontinuity obhospodarovania urbárskej pôdy. Vysvetlil spôsob nakladania s majetkom po zosnulom, povinnosti tútorov v súvislosti so správou tohto majetku, či kto sa mohol stať tútorom. Na týchto panstvách sa viedli súpisy sirôt, keďže však neexistoval jednotný predpis o tom, čo majú obsahovať, ich výpovedná hodnota sa veľmi líši. Svoje zistenia ilustroval na niekoľkých vybraných prípadoch.

Daniela Kodajová z Historického ústavu SAV si vzala pod drobnohľad osud sirôt v rodinách národovcov, kde prichádzalo k prepleteniu konfesijných, filantropických a nacionalistických koncepcií. Svoj príspevok založila na výskume korešpondencie slovenských intelektuálov. Určila osem typov riešení sirotskej situácie: v rámci blízkej rodiny; väzby v rámci kmotrovstva; následným sobášom rodiča (časté prípady ženby/vydaja so súrodencom zomrelého/zomrelej); najstaršia dcéra preberá úlohu matky; model matky-samoživitelky s deťmi; ojedinele vstupujú do

tejto situácie ľudia, ktorí sú bývalí zamestnávateľia rodičov; cirkev (najmä katolícka); ústavná starostlivosť.

Adriana Švecová z Trnavskej univerzity sa z pohľadu právnej historičky zamerala na činnosť úradov Okresnej starostlivosti o mládež v medzivojnovom období na Slovensku. Uviedla kategórie najviac problematizovaných detí a mládeže, obsah a základné úkony starostlivosti (napr. starostlivosť o nezamestnanú mládež, o abnormálnu mládež, zriadenie a zabezpečenie existencie detských zotavovní, obstarávanie dopravy detí do nemocnice, zabezpečovanie zdravotníckej diagnostiky, výkon výživovacích a ošacovacích akcií atď.)

Gabriela Dudeková Kováčová z Historického ústavu SAV hovorila o prelomoch v starostlivosti o osirelé deti koncom 19. a začiatkom 20. storočia v Uhorsku. Zodpovedala otázku, aké boli typy neštátnej starostlivosti o sociálne odkázané deti (súkromná, komunálna, cirkevná, dobročinné a svojpomocné spolky). Skúmala jednotlivé kroky smerujúce k poštátneniu tejto oblasti. V roku 1901 boli zriadené štátne detské azylы a v roku 1903 bol vytvorený centralizovaný systém azylov s centrálou v Budapešti. Do roku 1915 vzniklo 17 azylov, pričom na území Slovenska to bolo len v Košiciach a Rimavskej Sobotе. Zámerne sa vyberali lokality s väčšinovým maďarským obyvateľstvom, aby sa aj týmto spôsobom zabezpečila výchova detí v maďarskom duchu. Nezabudla zdôrazniť pozitíva i negatíva tohto systému štátnej starostlivosti. Osvetlila aféru „odvlečenia slovenských detí“ po epidémii cholery v roku 1873 do južného Uhorska, čo preraktovali slovenskí autori na stránkach novín alebo v rôznych svojich prácach. Reflektovala aj situáciu vzniknutú počas prvej svetovej vojny, kedy sa objavuje nová kategória „vojnových sirôt“.

Nasledujúce tri príspevky boli venované dejinám vybraných sirotincov. Katarína Repásová zo Štátneho archívu v Nitre, pracoviska Archív Komárno vykreslila vznik a počiatky fungovania mestského sirotinca Szillárda Heflera v Komárne. Szilárd Hefler bol člen municipálneho výboru, riaditeľ Komárňanskej sporiteľne a redaktor regionálneho týždenníka Komárňanské listy, ktorý v testamente zanechal svoju nehnuteľnosť mestu s podmienkou, že bude slúžiť opusteným deťom. Zriadil aj fundáciu pre túto inštitúciu. Opísala kroky, ktoré predchádzali samotnému otvoreniu sirotinca v roku 1897 s počtom miest 12. Podmienky prijatia do sirotinca boli nasledujúce: domovská príslušnosť v meste, nemajetnosť, dovŕšený 6. rok života, dobrý zdravotný stav, očkovanie proti osýpkam. Sirotinec fungoval do začiatku 50. rokov 20. storočia.

Ďalší zástupca organizujúcej inštitúcie Peter Macho predniesol príspevok k dejinám evanjelického sirotinca v Modre, ktorý bol prvým slovenským evanjelickým sirotincom na našom území. Pri jeho zrode stál modranský farár Pavel Zoch. Sirotinec bol otvorený v roku 1905 pôvodne pre 5 detí, ich počet však postupne narastal (v r. 1915 ich bolo už 56). Hľadal odpoveď na otázku, prečo bol sirotinec zriadený práve v Modre? Dôležitým aspektom bolo fungovanie viacerých štátnych a cirkevných škôl v meste, okrem toho príslub pomoci a podpory zo strany magistrátu. Zaoberal sa správou sirotinca, fungovaním a zložením sirotincového výboru. Zariadenie slúžilo pre deti z celého Slovenska, a to pre dievčatá aj chlapcov vo veku 6 – 16 rokov, pričom sa dbalo najmä na profesionálnu príslušnosť prijímaných detí. V roku 1951 bo zrušený a deti premiestnené na Starú Turú.

Ako posledná v prvý konferenčný deň vystúpila Alica Kurhajcová z Katedry histórie FF Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Predmetom jej výskumu sa stal v roku 1873 založený sirotinec pomenovaný po dcére cisára Františka Jozefa, Gizele, ktorý bol umiestnený do priestorov Lupčianskeho hradu. Zachované ročenky Gizelinho robotníckeho sirotinca jej umožnili vytvoriť obraz o živote v tejto inštitúcii. Všimla si personálne zloženie vedenia sirotinca, jeho kapacitu, kto bol prijímaný (chlapci z rodín robotníkov vo veku 6 – 13 rokov), odkiaľ siroty pochádzali, denný režim, zabezpečenie základného vzdelania i uplatnenie sirôt po opustení ústavu.

Druhý deň konferencie zahájil Štefan Gaučík z Historického ústavu SAV s prednáškou o sirotincoi Mária ochrana v Prešporke. Jeho vznik sa viaže k pandémii cholery v roku 1831, po ktorej doznení bolo potrebné riešiť situáciu väčšieho počtu osirelých detí. Predstavil jednotlivých iniciátorov projektu (napr. František Zičí), mecénov z radov uhorských aristokratov. Sirotinec otvoril svoje brány koncom roka 1831, spočiatku sídlil v prenájme. Vlastná budova sirotinca bola slávnostne otvorená v októbri 1832. Neskôr nad ním prevzala patronát Štefánia Belgická a sirotinec zmenil názov na Sirotinec Štefánia. Venoval pozornosť zloženiu personálu, počtu

opatovaných detí, konfesionálnemu zameraniu. Od 1. júla 1893 prevzali vedenie sirotinca vincentky. Existoval do roku 1946.

Silvia Pavlíková zo Štátneho archívu v Banskej Bystrici, pracoviska Archív Rimavská Sobota skúmala zriadenie sirotinca v Rimavskej Sobote ženským spolkom a spolkom Biely kríž. Základná myšlienka založiť sirotinec v meste pochádzala z roku 1890. Slávnostne bol otvorený 15. januára 1899. Sledovala počty prijatých detí, výšku príspevkov od jednotlivých spolkov a štátu. Keďže záujem o umiestnenie detí v ústave bol enormný, bolo potrebné hľadať iné riešenie. Našlo sa v pestúnskej starostlivosti u náhradných rodín v okolitých lokalitách. Od roku 1903 prechádzala starostlivosť o tieto deti pod štátne detské domovy. Spomenuté spolky však naďalej vyvíjali aktivity na tomto poli.

Silvia Lörinčíková zo SNM – Múzea Betliar predstavila príbeh Františky a Dionýza Andrášiovcov, ktorí rozvinuli dobročinnú činnosť presahujúcu konfesionálne i národnostné hranice. Keďže manželka bola z meštianskeho prostredia, bol Dionýz rodičmi vydedený. Až po predčasnej smrti rodičov mu boli prinavrátené dedičské práva. Františka nemohla mať vlastné deti, preto sa manželia zamerali na pomoc cudzím deťom. Prednášajúca vymenovala najvýznamnejšie základiny, ktoré zriadili, napr. 1896 umelecká základina, 1898 dôchodková základina, Nemocnica infekčných chorôb v Rožňave (po 1902). Po smrti manželky zintenzívnil Dionýz ešte viac svoje dobročinné aktivity, napr. daroval svoju vilu v Unterdöblingu mestu Viedeň pre zriadenie dievčenského sirotinca.

Dana Hučková z Ústavu slovenskej literatúry SAV nazerala na sirotinec ako na literárny motív v slovenskej literatúre konca 19. storočia a prvej tretiny 20. storočia a Katarína Balleková z Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV ukončila konferenciu príspevkom pod názvom Čo odhaľuje slovenčina o sirotách a vdovách? Zo slovnej zásoby rodinných vzťahov.

Po každom bloku prednášok počas oboch konferenčných dní prebehli búrlivé diskusie s množstvom podnetov a pripomienok, častokrát ukrajujúce podstatnú časť naplánovaných prestávok, čo však nebolo nikomu zo zúčastnených proti vôli. Z podujatia je plánované vydať kolektívnu monografiu, ktorá by mala vyjsť v priebehu roka 2020.

Mgr. Ivana Červenková, PhD.
Slovenský národný archív